

Јован Вукмановић

ПРЕГЛЕД ЕТНОГРАФСКО–ФОЛКЛОРНИХ ПРИЛОГА У ЦЕТИЊСКИМ ЗАПИСИМА

Цетињски Записи, покренути средином 1927. године, имали су основни задатак да проучавају и обрађују грађу за културну и политичну историју Црне Горе и сусједних крајева. Започети без књижевног и научног програма, они су убрзо, ради прикупљања већег броја претплатника из финансијских разлога, проширени дубљим проучавањем друштвених потреба. Почели су да објављују и етнографско-фолклорну грађу домаћих сарадника. Јачањем интересовања за етнографију, прешли су и на објављивање чланака или епизода из већих радова страних писаца који су писали о Црној Гори у другој половини XVIII и првој половини XIX вијена. Грађа је у **Записима** објављивана у рубрици Етнографија и фолклор. Редовно је узиман старији назив етнографија умјесто етнологија, са истим значењем. Све етнографско-фолклорне прилоге, ради јаснијег прегледа, издајемо овдје према темама на мање, сродне рубрике.

Најмање етнографских прилога је објављено из области материјалне културе. Први је из 1928. године, рад Андрије Јовићевића **Риболов на Снадарском језеру**, у коме су дати описи свих врста језерских риба, рибарских справа и организација рибања, указујући на потребе државне помоћи за боље коришћење рибе и њене крљушти.¹ У прилогу Светозара Раичевића **Етнолошка проматрања у Конавлима**, објављен 1929, дат је кратки опис материјалне културе и неки главнији обичаји ове области.² У критичком осврту на овај прилог Иванко Бендиш је детаљније приказао

1 Записи, 1928, књ. III, 34–42.

2 Записи, 1929, књ. IV, 359–361.

конавоску кућу, њен ентеријер, народну ношњу и карактеристичне конавоске обичаје.³

Из живота Црногораца и њихове етничке историје објављено је више разнородних прилога домаћих сарадника, указујући на значај научних рјешавања етнолошких питања. У прилогу Петра Шобајића **Неке знамените породице у Србији пореклом из Црне Горе**, из 1928, наглашен је значај црногорских сеоба, наводећи многе истакнуте личности, за историјски и културни живот ондашње Србије.⁴ У другом Шобајићевом прилогу **Властелиновићи** тврди се, на основу предања и **Причања старих Требјешана**, да је поријекло ове породице из околине Никшића и да је сеобом у Боку Которску изумрла по мушкој линији.⁵ Нешто раније објављен је етнолошко-социолошки прилог Николе Шкерковића **Црногорна, њен положај у породици и њени послови**. Оптерећена многобројним и тешким пословима, Црногорна је могла издржати – сматра аутор – захваљујући њеној слободи, заштити и уважању у породици и ван ње.⁶ Проучавајући старије етничке процесе на подручју наших брдских племена, Андрија Лубурић је забиљежио успомену на старо становништво **Кричи** (или Кричкови), који су у доба насељавања Срба и Хрвата захватили већу територију. Породични називи Кричак постојали су на више мјеста, а данас је локализован на мању географску област у Потарју.⁷ У нешто повећем чланку Илије Јелића **Постанак и разлог вршења гостопримства** расправља се о значају овога обичаја и аутор наводи пет хипотеза, од којих у свакој има понешто тачнога, али ни једна није довољна да потпуно објасни прави извор из којег се оно развило. Разни су били поводи за развитак гостопримства: један је био за сродника, други за странца, а трећи за намјерника, и према томе се не може дати један општи одговор за постанак овога обичаја.⁸

Из области обичаја и карактеристичних психичких особина објављено је после 1931. више прилога. Чланак Влајка Влаховића **Чауш у нашим свадбеним обичајима** подсећа на некадашњу свадбу као војничку организацију, као и сватовски називи барјактар и војвода. Ношење конота је симбол будности која је сватовима некад на путу била неопходна.⁹ У чланку Митра Влаховића **Неки божићни обичаји у Кртолима** обрађени су они обичаји о Божићу које ранији испитивачи овога краја нијесу поменули.¹⁰ Чланак Јована Вукмановића **Психичке особине Цр-**

3 Записи, 1929, књ. V, 355–357.

4 Записи, 1928, књ. II, 229–238.

5 Записи, 1930, књ. VI, 340–348.

6 Записи, 1929, књ. IV, 257–264.

7 Записи, 1930, књ. VI, 40–42.

8 Записи, 1931, књ. VIII, 81–86; VIII, 143–146.

9 Записи, 1931, IX, 163–165.

10 Записи, 1931, XI, 346–350.

мничана (1932) говори о карактеристичним особинама становника у Црмници.¹¹ Нико Роловић под истом темом, неке особине Црмничана приказује друкчије.¹² У чланку Јована Вукмановића **Међу барским Циганима** дат је кратки опис начина живота и занимања ове мале, изоловане групе Рома.¹³ У току 1935. објављени су вјерски, друштвени и правни обичаји у Црмници у обради Јована Вукмановића.¹⁴ Од истог аутора штампани су у току 1936. вјерски, друштвени и правни обичаји у Паштровићима.¹⁵ Исте године објављен је повећи чланак Душана Синоде **Перој, српско насеље у Истри**, у коме су изнесени главни узроци пресељења десетак црногорских породица, 1857, у вријеме митрополита Мардарија Корнеђанина, у Истру, у Млетачку Републику.¹⁶ У 1937. години објављена су два прилога, **Мегдан у Црној Гори на почетку XIX вијена** у обради Душана Вуксана¹⁷ и **Народне игре у Црној Гори** од Данице Јанковић. У овом другом раду приказани су разноврсни облици и необичне карактеристичне комбинације црногорских орских игара. Аутор у њима ипак види, поред богатства облика, заједничких црта у извођењу, у мушкима витешки дуг, а у женскимa смјерност.¹⁸ Обичај примјене **сона**, проказивача, у случају крађе, опширно описује Ристо Драгићевић у прилогу **Сон и соџбина**. Овај средњовјековни правни обичај – каже аутор – примјењиван је у Црној Гори све до новијег времена.¹⁹ У чланку В. Влаховића **Међуплеменски односи у Брдима** (1939) приказани су односи међу седам брдских племена из патријархалног времена.²⁰ У прилогу **Народни обичаји о Божићу** Нићифор Дучић је описао како се славио Божић у околини Цетиња средином XIX вијена.²¹

У **Записима** су објављивани и етнографски прилози страних научника и радозналих путника, који су из разних побуда писали о Црној Гори и Црногорцима. То су већином радови пренесени из старих листова и часописа.

Објављени су 1927. демографски подаци, с почетка XIX вијена, о статистици Црногораца, подјели Црне Горе на нахије и села, о броју кућа и

11 Записи, 1932, XI, 20–30.

12 Записи, 1932, XI, 150–155.

13 Записи, 1932, XI, 209–211.

14 Записи, 1935, XIII, 374–378; XIV, 56–61; XIV, 92–100; XIV, 159–164; XIV, 218–228.

15 Записи, 1936, XIV, 83–88; XV, 142–149; XV, 283–287; XV, 342–345; XVI, 21–24; XVI, 177–181; XVI, 304–308; XVI, 373–379.

16 Записи, 1936, књ. XVI, 78–83.

17 Записи, 1937, XVII, 269–277.

18 Записи, 1937, XVII, 334–339.

19 Записи, 1938, XX, 278–288.

20 Записи, 1939, XXII, 122–126; XXII, 184–189.

21 Записи, 1939, XXII, 309–316.

људи способних за оружје – од Француза Адријана Дипреа, у преводу Тихомира Ђорђевића.²² За упознавање примјене правног обичаја значајан је прилог Јегора Ковалевског **Двобој и крвна освета у Црној Гори**, пренесен 1935. из његовог већег рада **Црна Гора и словенске земље**, који је објављен 1872. Аутор подробно описује овај стари обичај, који се у Црној Гори одржавао дуже и чешће него гдје друго између два лица или два племена.²³ Из будимског **Српског народног листа**, за 1835, пренесен је 1938. чланак **Црногорци** од Генерала Велдена, који је нарочито истакао храброст Црногораца, њихово богато оружје, мушку и женску ношњу, на којој се израда може „сравнити са најљепшим француским везом“. Пожеливши да купи „штогод од оружја“, Црногорци му одговоре „да они оружје и част никад не продају“, али му један „за љубав“ на поклон даде ханџар иза појаса.²⁴ Такође је из **Српског народног листа**, за 1843, прештампан 1938. етнографско-историјски прилог **Црна Гора и њени обитатељи** од Александра Стојачковића. Аутор отприлике наводи број житеља који се овдје броје по пушкама које се испуцају на непријатеља, о њиховом високом поносу, о гостопримству и о „прибјежишту изгнаних Срба послје косовске битке“ у пусте црногорске предјеле.²⁵ У 1939. години објављен је чланак **Црна Гора и Црногорци** из званичног париског органа **Moniteur Universel**, за 1858, са географском и више етнографском грађом о подјели земље, наравима, обичајима, народној ношњи, умиру крвне освете и о начину ратовања.²⁶ Живописан је чланак А. Александрова **Црногорка у приватном и друштвеном животу**, писан пред крај прошлога вијена (1897). На основу проучених обичаја аутор је приказао живот Црногорске од рођења до гроба. Истиче нерасположење које се у родитељској кући јавља с њеним рођењем, иако она рађа мушкарца, Црногорца, „коме по храбрости и херојству нема равнотни у једној земљи“. Задаци Црногорке су у животу велики и многи, које она поносно обавља у миру и рату. Она подноси – каже Александров – све муке великодушно и мирно, задовољна, јер су оне за „вјерне синове своје драге домовине“.²⁷ Из пештанског **Српског народног листа**, за 1845, прештампан је чланак Венијамина Бороцког **Начин живота у Црној Гори**, у коме се углавном приказују врсте занимања Црногораца средином XIX вијена.²⁸

22 Записи, 1927, св. 5, 292–298.

23 Записи, 1935, XIV, 214–217.

24 Записи, 1938, XIX, 24–28.

25 Записи, 1938, XIX, 283–288; XIX, 344–351.

26 Записи, 1939, XXI, 86–90.

27 Записи, 1939, XXII, 370–380.

28 Записи, 1940, XXIV, 225–227.

Из уже области фолклора, који је скупљало и обрађивало неколико домаћих сарадника, објављене су разне теме, највише предања о постанку мјеста, мишљења о стварању анегдота и нарочито народна вјеровања о ватри, води, ђаволу и вјештици. У гатању и вјеровању о ватри и данас се у народу чува траг обожавања прастаре вјере у натприродну моћ огња.²⁹ И о води се гаје многа вјеровања – о њеној моћи лијечења болесника купањем или узимањем за пиће. Вода је у народу симбол духовне и тјелесне чистоте.³⁰ Посебно су прикупљена и обрађена разна вјеровања у Бјелопавлићима.³¹ Народ велику моћ, скоро божанску, приписује и ђаволу, који је постао од протјераног анђела. Његово станиште је најчешће на копну и сав његов рад је уперен против човјека. Њега може надвладати – према народном вјеровању – само зла жена.³² Наведена су и вјеровања у вјештице на почетку прошлога вијека.³³

Записи су и преко рубрике **Биљешке** допринијели упознавању етнографске литературе о Црној Гори. Сарадници су важније публиковане етнографске радове критички приказивали, са циљем да се укаже на значај етнолошких проучавања, не само за науку већ и за рјешавање националних проблема.

Етнолошко-фолклорна грађа објављена у **Записима** не представља неки огромни материјал, али је од вишеструког значаја за етнолошку науку у Црној Гори. Преко њега су покренути извјесни етнолошки проблеми, на шта је указано као на драгоцену свједочанство народне прошлости и његово значајно културно наслеђе, које нам је стално служило за подстрек и давало духовне и моралне снаге.

29 Записи, 1928, III, 93–97.

30 Записи, 1930, VI, 348–358.

31 Записи, 1932, XI, 276–280.

32 Записи, 1929, IV, 15–18.

33 Записи, 1940, XXIV, 123–124.